

A NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK OKLEVÉLGYŰJTEMÉNYE.

Közli: Csontos János.

A feledhetetlen emlékű József nádor, a Nemzeti Múzeum könyvtárának szánt helyiségekben, egy termet fiókos zárt szekrényekkel bútoroztatott be, hogy ezekben a könyvtár oklevelei és levelei őriztessenek. E teremben van a könyvtár tulajdonát képező oklevélgyűjtemény elhelyezve. — A gyűjtemény a Nemzeti Múzeum könyvtárának kiegészítő részét képezi, annak tudományos és közművelődési feladatahoz képest a levéltári tudomány mai követelményei szerint kezeltek s oklevelek és levelekből áll. Ezeknek alapját a Széchenyi, Kovachich és Illésházy-féle kéziratgyűjteményekből kikerült oklevelek vetették meg, melyek időfolytán buzgó hazafiak áldozatkészsége s a Jankovich Miklós, Horváth István, Czéh János, Kis Ferencz, Nagy Gábor, Török János, Lisz kay József, Farkas Lajos, Vörös Antal és Nagy István-féle, valamint más kisebb kéziratgyűjtemények megvásárlása és nagybecsű ajándékok által gyarapítatva, jelenleg a könyvtár oklevélgyűjteményének törzsállományát képezik. Ehez járultak a mult esztendőben: a Kállay, báró Jeszenák és Hanvay családok levéltárai, melyek a Múzeumot 10-ezeret meghaladó oklevéllel és levéllel s a hazai történetbuvárokat nagybecsű tudományos közkinccsel gazdagították.

Ekként a Múzeum könyvtárában őrzett eredeti oklevelek és levelek számát immár megközelítőleg 50 ezerre tehetjük. Ez alkalommal a mohácsi vést megelőzőkről kívánunk szólnani, előrebocsátva itt némelyeket a gyűjtemény berendezéséről.

Mint említettük, a Nemzeti Múzeum oklevélgyűjteménye, a könyvtár tulajdonát képező oklevelek és levelekből s a családok le-téteményezett levéltáraiból áll. Mindkettő egymástól elkülönítve, de egy rendszer szerint kezeltek s három csoportra, úgy mint: α) eredeti oklevelekre, β) eredeti levelekre és γ) másolatokra osztályozta-

tik. Aszerint a mint e három csoport a munka sorrendjében levéltárilag feldolgozva, illetőleg regisztrálva van vagy nincs, az oklevélgyűjtemény: *a)* regisztráltakra és *b)* nem regisztráltakra oszlik. Mivel azonban a könyvtár specialis nemzeti hivatásánál fogva méltán megkívánható: hogy a hazai történetre vonatkozó okiratok a külföldet illető okiratoktól elkülöníttessenek, a könyvtár tulajdonában lévő készlet mindhárom csoportja, a letéteményektől eltérőleg, még a *A)* hazaiak és *B)* külföldiek osztályzatába esik.

Minden irat a mint a könyvtár tulajdonába ment át, egy nagyobb ívrétű diósgyőri ívbe tételük, külborítékára a kiadvány éve s a szerzés mikénti módja iratik s a három csoport valamelyikébe időrendben beosztatik. Az így időrendben a szerzőmódra való minden tekintet nélkül a maga csoportjában összesített készlet, mindaddig, míg regisztrálva nincs, a könyvtár oklevélgyűjteményének nem regisztrált részét teszi s a munka sorrendje szerint napról napra kevesbedik. Használatra ilyen állapotban is alkalmas, de bevezetve csak a könyvtár szerzeménykönyvében van.

Az oklevélgyűjtemény regisztrálása, helyesebben a regesták készítése a következő módon történik.

Mindenekelőtt az okirat valódisága az ősrástan, oklevél és pecséttan segítségével állapítatik meg, mire a középkori időszámítás megoldása s az okirat érdemleges regisztrálása következik.

A regesták rendszerint latinul, illetőleg az okirat nyelvén készíttetnek s egész terjedelmökben az okirat külborítékára, a homlokzaton kitett évszám alá iratnak. Szerkesztésöknél a főfigyelem abban összpontosul, hogy a regestrum az okiratnak mindenben hű kivonatát foglalja magában, különösen pedig, hogy a személy-, hely- és tulajdonnevek valamint az egyes előforduló magyar szók lehető szabatosággal leírva legyenek. Ezután az azonosság megállapítása szempontjából az okirat külső sajátosságai emeltetnek ki s indikáltatik, ha az valamely hazai okmánytárban már közelve van.¹⁾

Hogy azonban az oklevélgyűjtemény használata megkönnyíttessék s az egész regisztrált készlet általánosan áttekinthető legyen, minden regisztrált okirat kivonatáról egy negyedréthű czédulára megfelelő másolat vétetik, mely azután tekintet nélkül arra valjon a Múzeum vagy a letétemények három csoportjainak kivonatait kép-

¹⁾ Például közli: Fejér Cod. Dipl. VII. 1. 357., vagy vide: Mon. Dipl. VII. 152, vagy vide: Cod. Dipl. Patr. III. 31 s így tovább.

viseli-e, csupán chronologiai rendben tokokban commassáltatik s a könyvtár oklevélgyűjteményének általános czédula-catologusa gyanánt szolgál. E czédula catologus képezi egyúttal az oklevélgyűjtemény regestáit. — Ezenkívül az összegyűjtemény minden egyes csoportjáról külön repertoriumok, valamint külön személy-, hely és tárgymutatók lesznek hivatva részletes tájékozást nyújtani. De egyelőre a regisztrált készlet czédula-kivonatai is, miután signaturáik által egymástól különbözve a kikeresést épen nem nehezítik, meg fognak felelni a tudományos használat igényeinek.

S itt azon ponthoz jutottunk, hogy megemlékezzünk azokról, kik a könyvtár oklevélgyűjteményének nagy részét regisztrálták. Föl- emlíjtük első helyen Paúr Ivánt jeles hazai tudósunkat, ki az 50-es években nem egészen egy évig a könyvtárban munkálkodva, az oklevélgyűjtemény regisztrálását kezdeményezte s több ezer oklevélnek regestáit mintaszerű pontossággal készítette.

Utána egy évtizednél tovább a regisztrálásban szünet állott be, míg 1866-ban Supala Ferencz a könyvtárhoz segédőrré ki- neveztetvén, a megszakadt fonalat újra fölvette s miután az összes regisztrált okleveleknek időszámításait megfejtette, maga is a re- gesták készletéhez jelentékenyen járult. Fájdalom! a korai halál véget vetett e fiatal, egész szenvedélylyel szakmájának élő tudós tevékeny életének.¹⁾

Találkoztak azonban időnkint lelkes szakemberek, kik tisztán egyszerűtetből szolgálataikat az oklevélgyűjtemény regisztrálása körül, a könyvtárnak egész készséggel följánlották.

Igy a hatvanas években Vég helyi Dezső jelenleg Veszprém- város főjegyzője s a „Hazai okmánytár“ társszerkesztője, húzamo- sabb ideig a könyvtár okleveleinek regisztrálásával foglalkozott s ezek számát tekintélyes mennyiséggel gyarapította. Végre különös hálaára kötelezi le intézetünket Nagy Imre legfőbb ítélőszéki bíró a „Hazai okmánytár“ főszerkesztője, ki könyvtárunkban ekkoráig már több száz oklevelet regisztrált és ezen munkálatait jelenleg is folytatja.

Ezeknek általános vonásokban előrebocsátása után, az oklevél- gyűjteménynek a mohácsi vészig terjedő mennyisé- géről, a következő kimutatást adjuk:

¹⁾ Meghalt 1875-ben Livornóban, hol megrongált egészségének helyreállítá- sát kereste.

I.

A könyvtár tulajdonát képező eredeti oklevelek és levelek.

A) H a z a i a k.

a) *Regestráltak.*

Az Árpádházi királyok idejéből . . .	148 drb.
Az Anjouk és Zsigmond korából . . .	816 „
A Hunyadyak korából	200 „
A Jagellók korából	153 „
Összesen	1317 drb. oklevél és levél.

b) *Nem regestráltak.*

Az Árpádházi királyok idejéből . . .	18 drb.
Az Anjouk és Zsigmond korából . . .	643 „
A Hunyadyak korából	294 „
A Jagellók korából	252 „
Összesen	1207 drb. oklevél és levél.

B) K ü l f ö l d i e k.

a) *Regestráltak.*

A mohácsi vészig	48 darab.
----------------------------	-----------

b) *Nem regestráltak.*

A mohácsi vészig	712 darab.
----------------------------	------------

II.

A családok letéteményezett oklevelei és levelei.

A nagykallói és tarkasaszoói Kállay család levéltára:

Az Árpádházi királyok idejéből . . .	48 drb.
Az Anjouk és Zsigmond korából . . .	4618 „
A Hunyadyak korából	1020 „
A Jagellók korából	294 „
Összesen	5980 drb. oklevél és levél.

A királyfiai báró Jeszenák család levéltára:

Az Árpádházi királyok idejéből . . .	6 drb.
Az Anjouk és Zsigmond korából . . .	28 „
A Hunyadyak korából	12 „
A Jagellók korából	12 „
Összesen	58 drb. oklevél és levél.

A hanvai és gömör-szkárosi Hanvay család levéltára:

Az Árpádházi királyok idejéből	10 drb.
Az Anjouk és Zsigmond korából	147 „
A Hunyadyak korából	49 „
A Jagellók korából	38 „
Összesen	244 drb. oklevél és levél.

Van tehát a mohácsi vészig:

A múzeumi hazai regisztráltakból	1371 drb.
A múzeumi hazai nem regisztráltakból	1207 „
A múzeumi külföldi regisztráltakból	48 „
A múzeumi külföldi nem regisztráltakból	712 „
A Kállay-félékből	5980 „
A báró Jeszenák-félékből	58 „
A Hanvay-félékből	244 „
Összesen	9566 drb. oklevél és levél,

vagyis korszakok szerint összesítve:

Árpád kori	230 drb.
Anjou és Zsigmond kori	6252 „
Hunyady kori	1575 „
Jagelló kori	749 „
Együtt	8806 drb.
Ehez számítva a külföldi	760 „
Összesen	9565 drb. oklevél és levél.

A gyűjtemény legrégebb hazai pergamen oklevele 1218-ból, papir oklevele 1325-ből, czéhszabálya 1466-ból, magyar levele 1504-ből való. A külföldi oklevelek között a legrégebb papir oklevél 1273-ban van kiállítva. Aranypecsétes oklevél van három, és pedig II. Endrétől 1225., IV. Bélától 1251., s IV. Bélától 1258. évekből származó.